

International Journal of Social, Political and Economic Research

IJOSPER

ISSN: 2667-8810 (Online)

ijosper.uk

OPEN ACCESS

Original Article

Received Date: 16-11-2020

Accepted Date: 18-12-2020

doi.org/10.46291/IJOSPERvol7iss4pp960-987

Atebetü'l-Hakayık'ın Semerkant Nüshası'nda Transliterasyona Dair Bazı Meseleler

Melek ÇUBUKCU

Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, melek0134@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, İslami döneme ait bir eser olan Atebetü'l- Hakayık'ın Uygur harfli Semerkant nüshasında bazı transliterasyon farklılıklarına değinilecektir. Çalışmada Atebetü'l- Hakayık'ın Semerkant nüshasından hareketle, Reşit Rahmeti Arat'ın okuyuşunda ve tarafımca yapılan okumada ortaya çıkan farklı yazım özellikleri tespit edilecektir. Bu farklılıklar ünlüler ve ünsüzler olarak iki farklı grupta değerlendirilecektir. Bu çalışma için öncelikle, Reşit Rahmeti Arat'ın "Atebetü'l- Hakayık" yayınından Semerkant nüshasına ait olan kısımlar çıkarılmış ve Semerkant nüshasına özgü bir metin oluşturulmuştur. Bunun için gerek Arat'ın verdiği metinden, gerekse dipnotlardan faydalanılmıştır. İkinci okuma ise Arat'tan tamamen bağımsız olarak, tarafımca, yalnızca nüsha dikkate alınarak yapılmıştır.

Verilen örneklerden ilki Reşit Rahmeti Arat'ın "Atebetü'l- Hakayık" yayınından alınmıştır. İkinci kısımdaki örnek ise kelimenin yazımının "uygun olduğu düşünülen" biçimidir. Verilen örneklerin yanına sırasıyla, kelimenin ait olduğu nüsha, sayfa sayısı ve satır numarası eklenmiştir.

Ünlülerin tamamı için örnekler tespit edilmiş olup, ünsüzler için ise yalnızca /t/, /d/, /s/, /z/ ünsüzleri ile ilgili örnekler bulunabilmiştir.

Bu çalışmanın, Uygur harfli metinler üzerinde çalışma yapmış ya da yapacak olan araştırmacılara farklı bir bakış açısı sağlayacağı düşüncesindeyim.

Anahtar Kelimeler: *Atebetü'l- Hakayık, Semerkant Nüshası, Uygur harfleri, transliterasyon.*

Some Issues About Transliteration in Atebetü'l-Hakayık's Semerkant Publication

Abstract

In this study, some issues of transliteration will be discussed in the Uighur-lettered Samarkand copy of Atebetü'l-Hakayık, a work belonging to the Islamic period. In the study, based on the Samarkand copy of Atebetü'l-Hakayık, different spelling features that appear in the reading of Reşit Rahmeti Arat and the reading made by me will be determined. These differences will be evaluated in two different groups as vowels and consonants. For

this, both the text given by Arat and the footnotes were used. The second reading was made by me, completely independent of Arat, considering only the copy. The first example given was taken from the publication "Atebetü'l- Hakayık" by Reşit Rahmeti Arat. The example in the second part is the form of the word that is thought to be spelling. Next to the examples given, the copy of the word, the number of pages, couplets and line numbers are added respectively. Examples for all vowels were determined, and for consonants, only examples of /t/, /d /, /s /, /z/ consonants were found. I believe that this study will provide a different perspective to researchers who have studied or will do studies on Uyghur lettered texts.

Keywords: *Atebetü'l- Hakayık, Samarkand Copy, Uighur letters, transliteration.*

1. GİRİŞ

1. 1. Atebetü'l-Hakayık

12. yüzyılda (tahminen), Edib Ahmet Bin Mahmud tarafından yazılmış manzum bir öğüt ve ahlak kitabı olan Atebetü'l- Hakayık, Türk ve Acem meliki Muhammed Dâd İspehsâlâr Bey'e sunulmuştur. İslami Türk Edebiyatının ilk örneklerinden biri olması yönüyle önemli bir eserdir. Bu eserde Edib Ahmet Bin Mahmud, İslam'ın ahlak ve inanç kavramlarını işlemiştir. Dinî- ahlaki ve didaktik bir nitelik taşıyan Atebetü'l-Hakayık, Türk İslam Edebiyatı tarihinin ulaşılabilen ikinci eseri olması yönüyle hem edebiyat tarihi hem de Türk dili tarihi araştırmaları için mühim bir kaynaktır.

1. 1. 1.Eserle İlgili Çalışmalar

Eser ilk olarak Necib Asım tarafından "Hibetü'l- Hakayık" adıyla yayımlanmıştır.(İstanbul, 1918). Bu çalışmada Necib Asım, Atebetü'l- Hakayık'ı ilk defa ilim çerçevesine tanıtmış ve eseri, faksimile, metin, tecüme ve açıklamalar olmak üzere ayrıntılı bir izahatla yayımlamıştır. Daha sonra Radloff, T. Kovalski ve Jean Deny Atebetü'l- Hakayık hakkında araştırmalara katkıda bulunmuştur. Reşit Rahmeti Arat eseri geniş bir inceleme, metin , tercüme, açıklamalı notlar ve tıpkıbasımı ile Atabetü'l- Hakayık adıyla yayımlamıştır. (İstanbul, 1951). Bu çalışma daha sonra Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır: RRA, Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, Atabetü'l- Hakayık, Türk Tarih Kurumu Basımevi, TDK Yayınları, Ankara 1992.

Eser hakkında yapılmış diğer çalışmalar ise şunlardır:

K. Mahmudov Hibatu'l- Hakayık, Taşkent, 1968.

K.Mahmudov, Ahmad Yuknakning " Hibatu'l- Hakayık" Eseri Hakida, Taşkent, 1972.

Hamit Tömür- Tursun Eyüp , Atabetü'l- Hakayık, Pekin 1980.

E. Kurişjanov- B. Sağındikov, Ahmet Yükneki, Akikat Suyı, Almatı 1985.

1. 1. 2. Atebetü'l- Hakayık'ın Nüshaları

Atebetü'l- Hakayık'ın günümüze ulaşan dört nüshası mevcuttur. Semerkant nüshası'nın 1444 tarihinde Zeynelabidin tarafından Semerkant'ta istinsah edildiği bilinmektedir. Uygur harfleriyle istinsah edilmiş olan nüsha, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nin Ayasofya bölümünde muhafaza edilmektedir. Bir diğer nüsha; 1480 tarihinde Şeyhzade Abdürrezzak Bahşı tarafından İstanbul'da düzenlenmiş olan Ayasofya nüshasıdır. Bu nüshanın alt satırları Arap harfli, üst satırları Uygur harflidir. Arap harfli olan Topkapı Müzesi nüshasının ise 2. Beyazıt veya Fatih zamanında İstanbul'da istinsah edilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Arap harfli olan bir diğer nüsha ise ; başı, ortası ve sonu eksik olan Ankara Seyid Ali Nüshası'dır.

2 . BULGULAR

2. 1. Ünlüler

2. 1. 1. /a/ Ünlüsü

104 örnekte farklılık görülür.

2. 1. 1. 1. “a > a”

RRA'nın 94 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /a/ harfinin nüshada “işaretlendiği” tespit edilmiştir.

‘açeb > ‘aceb(AH-A119- 494)

‘açem > ‘acem(AH-A26- 126)

‘adliñ > ‘adliñ(AH-A9-40)

‘aql > ‘aql(AH-A9-47)

‘alı > ‘ālî(AH-A8-34)

‘ameļ > ‘amel(AH-A69-296; A97-401)

‘azab > ‘azab(AH-A103-427)

‘arab > ‘arab(AH-A26- 126)

- ‘arabdın > ‘arab-dın(AH-A119-498)
- ‘aşel > ‘aşel(AH-A112-466; A37-161; A37-162)
- ‘aşel > ‘aşel(AH-A49-207)
- ‘ayb > ‘ayb(AH-A120-504)
- ‘ayıbka > ‘ayıb-ğa(AH-A121-507)
- aṭlas > aṭlas(AH-A84-354)
- baḥalığ > bah-ā-lığ(AH-A17- 85)
- baḥāsız > bah-ā-sız(AH-A17- 86)
- baḥıl > baḥıl(AH-A56- 241; A60-254; A60-255)
- baḥıllık > baḥıl-lık(AH-A60-253)
- baḥıllıknı > baḥıl-lık-nı(AH-A55-235)
- baḥşışindin > baḥşışin-din(AH-A12- 57)
- baḥt > baḥt(AH-A54-224)
- başal > başal(AH-A37-161; A37-162)
- bida ‘ > bida ‘(AH-A97-404)
- bida ‘ tın > bida ‘dın(AH-A97-403)
- fazlın > fazlın(AH-A9-39)
- fazilet > fazilet(AH-A9-48)
- ferahka > ferah-ka(AH-A83-349)
- ferahka > ferah-ka(AH-A84-350)
- ğalaṭ > ğalaṭ(AH-A121-508)
- ğarib > ğarib(AH-A96-397; A96-397)
- ğazab > ğazab(AH-A79-339)
- ḥaber > ḥaber(AH-A77-311)
- ḥak > ḥak(AH-A21- 103; A22-109)
- ḥakayık > ḥakayık(AH-A119-498)

h  k  n > h  k  n(AH-A82-345)

h  k  kat > h  k  kat(AH-A93-381)

h  lal > h  l  l(AH-A101-418; A101-419; A103-428)

h  lay  k > h  l-  -y  k(AH-A121-507)

h  lay  k > h  lay  k(AH-A64-272)

h  lay  k > h  l-  -y  k(AH-A121-512)

h  lk > h  lk(AH-A55-236; A6-23)

h  lk  n > h  lk  n(AH-A99- 407)

h  lk  ka > h  lk-  ka(AH-A65-278)

h  md > h  md(AH-A2- 1)

h  rab > h  r  b(AH-A47-200; A97-400)

h  r  b  t > har  b  t(AH-A97-399)

h  r  m > h  r  m(AH-A101-420; A103-427)

h  ramd  n > h  ram-d  n(AH-A56- 241)

h  ramn   > h  r  m-n  (AH-A101-420)

h  ri   > h  ri   (AH-A71-309 ; A71-305; A71-307)

h  ri  lik > h  rislik (AH-A73-310 ; A74-316)

h  ri  lik > h  ri  -lik(AH-A70- 301; A70- 302; A70- 304; A71-306; A77-310)

h  sis > h  sis(AH-A43- 182)

h    let > h  slet(AH-A70- 301)

h  sret > h  sret(AH-A105-434; A70- 302)

h  ta‘lar > h  ta‘-lar(AH-A53-220)

h  t  l  g > h  t  -l  g(AH-A9-38)

h  v  darlı  m  n   > hav-  -dar-l  k  m-n  (AH-A16-80)

h  yr > h  yr(AH-A91-378)

h  yr-n  n   > h  yr-n  n  (AH-A95-391)

- q̇abul > q̇abul(AH-A14- 68)
- q̇adaḥqa > q̇adaḥ-qa(AH-A49-208)
- q̇adrini > q̇adr-i-ni(AH-A22-106)
- q̇afesqa > q̇afes-qa(AH-A111- 460)
- q̇atreni > q̇atr-e-ni(AH-A14- 66)
- q̇avi > q̇avi(AH-A46-196)
- q̇azā ‘ > q̇az-a ‘(AH-A110- 456; A110-459; A111-461; A111-462)
- q̇azadın > q̇az-a-dın(AH-A110-457)
- la ‘n > lā ‘n(AH-A8-36)
- ma‘nilerni > ma‘ni-ler-ni(AH-A121-508)
- ma‘nisi > ma ‘nisi(AH-A120-502)
- ma‘ruf > ma ‘ruf(AH-A97-405)
- maḥmud > maḥmud(AH-A119-496)
- maḥmud-ı > maḥmud-ı(AH-A119-495)
- mezaḥ > mizaḥ(AH-A82-347)
- na‘tında > na‘tında (A5-2. başlık)
- naṣiḥat > nasihat(AH-A26- 125)
- rāḥat > rāḥat (AH-A51-210)
- raḥmet > raḥmet(AH-A118D-491)
- raḥmetiḍin > raḥmetiḍin(AH-A2- 2)
- raqṣ > raqṣ (AH-A97-402)
- raṣul > resûl(AH-A21- 103)
- sa‘adet > sa ‘adet(AH-A17- 83; A17- 84)
- sa‘at > sa ‘at(AH-A118D-491)
- ṣabr > ṣabr(AH-A83-349; A84-352)
- ṣafālıg > safā-lıg(AH-A119- 494)

şalabēt > salabat(AH-A9-53)

şemaḥat > semaḥat(AH-A12- 54)

tażarru ‘ > tazarru ‘(AH-A31-148)

yaḫin > yaḫin (AH-A103-425)

zaḫmet > zaḫmet(AH-A70- 304)

zamaṇnı > zamanıṇ-nı(AH-A99- 408)

zamaṇnı > zamaṇ-nı(AH-A99- 407)

zar > zer(AH-A56- 241)

2. 1. 1. 2. “a > ʾ”

RRA'nın 1 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /a/ harfinin, nüshada “eksik yazımla” işaretlendiği tespit edilmiştir.

ʾadl > ʾadl(AH-A 13- 62)

2. 1. 1. 3. “a > ʾ”

RRA'nın 7 örnekte “işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/ harfinin nüshada “işaretlenmediği” tespit edilmiştir.

aṇar > aṇḡar(AH-A23-116)

çıḡaylık > çıḡay-lık(AH-A44-188)

ḡali > ḡal-i(AH-A54-223)

ʾarabdın > ʾarab-dın(AH-A119-498)

ilāhi > ilāhi-i(AH-A2- 1)

onlar > alar(AH-A6-26)

talulap > talu-lap(AH-A115-478)

2. 1. 1. 4. “a> ”

RRA'nın 1 örnekte “işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/ harfinin nüshada “eksik yazımla işaretlendiği” tespit edilmiştir.

az > z(AH-A115-479)

2. 1. 1. 5. “ >a”

RRA'nın 1 örnekte “eksik yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/ harfinin nüshada “tam yazımla işaretlendiği” tespit edilmiştir.

saga > saa(AH-A2- 1)

2. 1. 2. /e/ Ünlüsü

142 örnekte farklılık görülür.

2. 1. 2. 1. “e > e”

RRA'nın 103 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /e/ harfinin nüshada “işaretlendiği” tespit edilmiştir.

‘aeb > ‘aceb(AH-A119- 494)

‘aem > ‘acem(AH-A26- 126)

‘adavet > ‘adāvet(AH-A79-338)

‘amel > ‘amel(AH-A69-296; A97-401)

‘asel > ‘aşel(AH-A112-466; A37-161; A37-162)

‘ibāret > ‘ibāret(AH-A119-498)

ademi > ādem-i(AH-A77-311)

amed > amed(AH-A113-469)

bdel > bedel(AH-A113-468)

bdi ‘ > bedi ‘(AH-A9-46)

bkasız > beasız(AH-A46-193)

- beḷā > bel-ā(AH-A83-349)
- ceḍeldin > cedel-din(AH-A82-346)
- ceḷfā > cefā(AH-A107-442; A77-32; A95-393)
- cevr > cevr(AH-A95-393)
- deḷlil > delil(AH-A3-7)
- deḷliller > delil-ler(AH-A3-8)
- dermanı > der-man-ı(AH-A9-50)
- deḷlet > devlet(AH-A107-443)
- eḍeb > eḍeb(AH-A113-469)
- eḍebler > edeb-ler(AH-A27-130)
- eḍib > edib(AH-A113-469)
- faḷzilet > fazilet(AH-A9-48)
- ferahḷka > ferah-ka(AH-A83-349)
- ferahḷka > ferah-ka(AH-A84-350)
- feylesuf > feylesuf(AH-A48-203)
- genc > genc(AH-A111-463)
- ḷaber > haber(AH-A77-311)
- ḷasret > hasret(AH-A105-434; A70- 302)
- hedye > hedy-e(AH-A116-483; A116-484; A14- 66)
- hedye-ni > hedy-e-ni(AH-A14- 68)
- hem > hem(AH-A26- 126; A9-48)
- her > her(AH-A121-511)
- hezl > hezl(AH-A115-479)
- himmet > himmet(AH-A9-49)
- ḷiredka > hired-ka(AH-A9-47)
- ḷiredliḷmu > hired-liḷ-mu(AH-A28- 137)

- h ner > h ner(AH-A107-443; A108- 445)
- h nersızka > h ner-sız-ga(AH-A107-442)
- ispehsalar > ispehsalar(AH-A14- 69)
- kerem > kerem(AH-A 13- 61; A71-322; A80-341; A80-342)
- keremsiz > kerem-siz(AH-A71-323)
- kismeti > kismeti(AH-A70- 303)
- kiyaset > kiyaset(AH-A 13- 61)
- kdret > kdret(AH-A5-19)
- kvveti > kvveti(AH-A46-196)
- lezzei > lezzeti(AH-A46-193)
- mesel > mesel (AH-A112-465; A37-164)
- mecaz > mecaz(AH-A93-381; A96-398)
- mecd > mecd(AH-A 13- 63)
- medhi > medhi-i(AH-A9-43)
- mekan > mekan(AH-A9-47)
- mekarim > mekarim(AH-A9-50)
- melamet > melamet(AH-A109-453)
- melik > melik(AH-A109-454)
- mezah > mizah(AH-A82-347)
- meze > meze(AH-A46-194)
- mihnet > mihnet(AH-A84-351)
- nakes > nakes(AH-A62-261)
- nefisni > nefis-ni(AH-A108-447)
- nevadir > nev-a-dir(AH-A115-479)
- nevbeti > nevbet-i(AH-A84-351)
- pezirler > pezirler(AH-A 13- 65)

- raḥm̄et > raḥmet(AH-A118D-491)
- raḥm̄etiḡdin > raḥmeting-din(AH-A2- 2)
- re‘ iyyetka > re‘iyyet-ka(AH-A9-51)
- renc > renc(AH-A111-463; A84-464)
- reṣūller > resūl-ler(AH-A6-25)
- riyas̄et > riyaset(AH-A 13- 61)
- seḡbeb > sebeb (AH-A121-509)
- seḡbebdin > sebeb-din(AH-A110-458)
- seḡfiḡ > sefiḡ(AH-A30- 141)
- seḡḡası > seḡ-a-sı(AH-A9-50)
- seḡḡavet > saḡḡavet(AH-A12- 54)
- seḡmā‘ > sema‘ (AH-A97-402)
- seḡmaḡat > semaḡat(AH-A12- 54)
- seḡnā > senā(AH-A56- 238)
- seḡnāmu > sen- ā mu(AH-A2- 3)
- seḡnaṣın > sen-ā-sın(AH-A79-336)
- seḡvabın > sevabın(AH-A84-352)
- seḡza > sez- ā(AH-A2- 3)
- seḡzamu > sez- ā mu(AH-A2- 3)
- siyas̄et > siyaset(AH-A 13- 61)
- ṣuḡḡbeti > ṣuḡḡbet-i(AH-A91-379)
- ṣeḡhd > ṣeḡhd (AH-A49-206; A6-28)
- ṣeḡk > ṣek (k) (AH-A3-11)
- ṣeḡker > ṣeker(AH-A6-28)
- ṣeḡra > ṣer-a(AH-A9-52)
- ṣeḡrab > ṣerab (AH-A69-297)

şerēf > şeref(AH-A61-258)

şerrniç > şer(r)- niç(AH-A95-392)

teķebbūr > tekebbūr (AH-A66-282 ; A64-269; A65-277)

teķebbūrni > tekebbūr-ni(AH-A63-267)

teñ > ten(AH-A31-147)

tevażu‘ > tev-ā-żu‘(AH-A65-279; A65-280)

tevażu‘ > tevāżu‘ (AH-A65-281)

tevażu‘nı > tev-a-żu‘-nı(AH-A63-268)

vebāl > vebāl (AH-A44-190; A103-426)

vefālīg > vefā-līg(AH-A96-394)

vefasızraq > vefa-sız-raq(AH-A107- 441)

velikın > velikin (AH-A75-320 ; A52- 218; A9-52)

zaķmeť > zaķmet(AH-A70- 304)

zeħr > zehr (AH-A49-206; A49-208)

2. 1. 2. 2. “e> ę”

RRA'nın 6 örnekte “işaretlenmiş” olarak gösterdiği /e/ harfinin nüshada “işaretlenmediği” tespit edilmiştir.

her > heř(AH-A120-501)

ma‘nilerni > ma‘ni-leř-ni(AH-A121-508)

pend > peñd(AH-A113-469)

söz-ler > söz-leř(AH-A110-458)

şeki > şeķi(AH-A119-496)

vefā > vefā (AH-A77-327; A94-387)

2. 1. 2. 3. “e > ę”

RRA'nın 9 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /e/ harfinin, nüshada /a/ yazımıyla işaretlendiği” tespit edilmiştir.

ędeb > edeb(AH-A113-469)

ędib > edib(AH-A119-496)

ędib > edib(AH-A120-505)

ędibi > edib-i(AH-A118D- 489)

ędibnię > edib-nię(AH-A118D-493)

ęęer > eęer (AH-A79-335; A103-428; A65-280; A69-299)

ęęer > eęer(AH-A77-311; A120-501)

ęmānet > emānet(AH-A95-389)

ęmri > emr-i(AH-A109-452)

2. 1. 2. 4. “e > ę”

RRA'nın 17 örnekte “/e/ yazımıyla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /e/ harfinin nüshada /a/ yazımıyla işaretlendiği” tespit edilmiştir.

ęđü > edü(AH-A64-270; A91-377)

edib-ler > edib-ler(AH-A118D- 489)

elik > ęlik(AH-A110- 456)

emgek > ęmgek(AH-A78-331; A78-332)

emin > ęmin(AH-A77-310)

er > ęr(AH-A86-359; A86-360)

erdi > ęrdi(AH-A48-203)

eren > ęren(AH-A18-90; A19- 93)

erenke > ęren-ge(AH-A18-89)

erken > ęrken(AH-A52- 215)

erse > ers-e (AH-A50-209 ;A100- 411;A100-412;A113- 467;A66-285;A86-359;A86-360;A99- 409)

ersen > ersen(AH-A65-280)

ersig > ersig(AH-A8-34)

erür > erür(AH-A119-497; A23-112)

eşit > eşit(AH-A31-147)

eysiz > eysiz(AH-A31-146)

evrüp > evrüp(AH-A102-424)

2. 1. 2. 5. “e> i”

RRA'nın 7 örnekte /e/ olarak işaretlediği harfin, nüshada /i/ yazımıyla gösterildiği tespit edilmiştir.

erke > ir-ge(AH-A82-344)

keçerler > kiçer-ler(AH-A102-424)

kedin > kidin(AH-A116-481)

kerimrek > kırım-rek(AH-A14- 67)

yegi > yigi(AH-A99- 409)

2. 1. 3. /ı/ Ünlüsü

2. 1. 3. 1. “ı > i”

RRA'nın 8 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ı/ harfinin nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

‘ayıbka > ‘ayıb-ğa(AH-A121-507)

aḥır > aḥır(AH-A62-264)

fazıllar > fāzıl-lar(AH-A118D- 489)

ḥaḳayık > ḥaḳayık(AH-A119-498)

ḥalayıḳ > ḥal-ā-yık(AH-A121-512)

hırş > hırş (AH-A73-313)

kılıklarda > kılıklar-da(AH-A64-270)

sır > sır(r) (AH-A40-173)

2. 1. 4. /i/ Ünlüsü

2. 1. 4. 1. “î > i”

50 örnekte farklılık görülmüştür.

RRA'nın 49 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /i/ harfinin, nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

‘abîd > ‘abid(AH-A96-398)

‘alîm > ‘alim(AH-A21- 101; A48-203; A97-401)

‘îbâdet > ‘ibâdet(AH-A96-398)

‘îbâret > ‘ibâret(AH-A119-498)

‘îtâb > ‘itâb(AH-A121-510)

‘îtikâd > i‘tikâd(AH-A8-35)

bîdâ ‘tın > bida ‘dın(AH-A97-403)

bînâ > bin-â(AH-A80-341)

cahîl > cahil(AH-A17- 86; A18-88; A23-112)

edîb > edib(AH-A119-496)

fariğ > fariğ(AH-A100-415)

fî ‘l > fi ‘l(AH-A52- 215)

fî ‘lin > fi ‘lin(AH-A75-321)

gîle > gil-e(AH-A96-396)

hîkd > hikd(AH-A79-339)

hîlm > hilm(AH-A80-341; AH-A80-342)

hîmmeţ > himmet(AH-A9-49)

- hiredka > hired-ka(AH-A9-47)
- hiredligmu > hired-lig-mu(AH-A28- 137)
- hisab > hisab(AH-A103-428)
- icabet > icabet(AH-A121-510)
- ihsanı > ihsan-ı(AH-A9-46)
- ilahi > ilah-i(AH-A8-37)
- ilahi > ilahi-i(AH-A2- 1)
- islām > islām(AH-A96-397)
- ispehsalar > ispehsalar(AH-A14- 69)
- kismeti > kismet(AH-A70- 303)
- kişi > koz-i(AH-A99- 409)
- kıtab > kitab(AH-A115- 477; A121-509; A9-43)
- kitabını > kitab-ı-nı(AH-A119-497)
- kitabını > kitab-nı(AH-A16-77)
- kiyaset > kiyaset(AH-A 13- 61)
- melik > melik(AH-A109-454)
- mukir > mukir(AH-A3-10)
- mu'min > mu'min(AH-A65-280)
- nasihat > nasihat(AH-A26- 125)
- nikab > nikab(AH-A54-221)
- nisani > nisan-ı(AH-A65-279)
- ribat > ribat (AH-A42-177)
- ribatka > ribat-ka(AH-A42-178)
- riya > riy-a(AH-A96-398)
- riyaset > riyaset(AH-A 13- 61)
- shahib > shahib(AH-A108- 445)

şimaktin > simak-tin(AH-A9-49)

siyasət > siyaset(AH-A 13- 61)

şifa ‘ > şifa ‘(AH-A37-163)

velikın > velikin (AH-A75-320 ; A52- 218; A9-52)

yiyür > yiyür (AH-A25-120)

zıkri > zikr-i(AH-A15-76)

2. 1. 4. 2. “i > ı”

RRA'nın lörnekte “işaretlenmiş” olarak gösterdiği /i/ harfinin, nüshada “işaretlenmemiş” olduğu tespit edilmiştir.

itib > itib(AH-A114-474)

2. 1. 5. /o/ Ünlüsü

2 örnekte farklılık görülür.

2. 1. 5. 1. “o > o”

RRA'nın 1 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /o/ harfinin, nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

bölunmaz > bolunmaz (AH-A101-418)

2. 1.5. 2. “o > a”

RRA'nın 1 örnekte /o/ olarak gösterdiği harfin , nüshada /a/ olduğu tespit edilmiştir.

onlar > alar (AH-A6-26)

2. 1. 6. /ö/ Ünlüsü

43 örnekte farklılık görülür.

2. 1. 6. 1. “ö > օ”

RRA'nın 42 örnekte “tam yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /ö/ harfinin, nüshada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

börklüg > bօrklüg(AH-A75-320)

börni > bօrn-i(AH-A69-300)

bözünj > bօzünj(AH-A104- 432; A84-354)

köçgülüg > kօçgülüg(AH-A42-177)

köçür > kօçür(AH-A79-338)

kökini > kօki-ni(AH-A79-338)

köni > kօn-i(AH-A34-156; A37-161; A38-165; A39-166; A93-382; A93-384)

köñül > kօñül(AH-A43-183; A53-220)

köñülçe > kօñül-çe(AH-A100-414)

köñülde > kօñül-de(AH-A104- 430)

köp > kօp(AH-A120-505)

kör > kօr(AH-A56- 238; A56-240 ; A56- 240)

körerke > kօrer-ge(AH-A75-320)

körklüg > kօrklüg(AH-A52- 217)

körmegil > kօrmegil(AH-A86-359)

körmez > kօrmez(AH-A116-485)

körünj > kօrünj(AH-A64-274)

körüp > kօrüp(AH-A53-219)

körür > kօrür(AH-A110-458)

kötrüp > kօtrüp(AH-A108-447)

kötrür > kօtrür(AH-A54-221; A65-281)

kötür > kօtür(AH-A78-332)

közi > kօz-i(AH-A116-485; A60-255)

öçer > oçer(AH-A84-351)

öçür > oçür(AH-A80-340)

öger > oger(AH-A55-235)

öger > oger(AH-A55-236)

öggüçi > oğgü-çi(AH-A109- 450)

öğretür > oğretür(AH-A9-45)

ögüt > oğüt(AH-A9-45)

ökünç > okünç(AH-A70- 302)

öküş > oküş(AH-A69-296; A69-298; A79-336; A86-359; A91-378)

öküşrek > oküş-rek(AH-A93-383)

öldi > oldi(AH-A19- 95)

ölüg > olüg(AH-A19- 96)

ölüp > olup(AH-A71-308)

ölür > olür(AH-A62-264)

öñ > oñ(AH-A42-179)

özünj > ozünj(AH-A43- 182)

söküş > soküş(AH-A109-453)

sözle > sozl-e(AH-A85-357)

tözü > tozü(AH-A55-236)

2. 1. 6. 2. “ö > ö”

RRA'nın 1 örnekte “eksik yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /ö/ harfinin nüshada, “tam yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

tördülenci > tördünci(AH-A8-34)

2. 1. 7. /u/ Ünlüsü

2. 1. 7. 1. “u > u”

RRA'nın 22 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /u/ harfinin nüshada, “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

‘udvan > ‘udvan(AH-A95-393)

‘usmanı > ‘usman-ı(AH-A12- 54)

‘umer > ‘umar(AH-A9-53)

‘umrüng > ‘umrüng(AH-A34-154)

‘umürlük > ‘umür-lük(AH-A69-299)

‘umür > ‘umür(AH-A113-471)

‘umürni > ‘umür-ni(AH-A114- 472)

du ‘ā > du ‘-ā’(AH-A15-72)

du ‘āda > du‘ ā-da(AH-A116- 482)

duşman > duşman(AH-A86-360; A 12-58)

duşmanı > duşmān-ı(AH-A62-264)

hükmi > hükmi(AH-A109-451)

hükmin > hükmin(AH-A108-449)

küdrēt > küdrēt(AH-A5-19)

kuvveti > kuvveti(AH-A46-196)

müşulmānğa > musulmān-ğa(AH-A77-326)

müşulmanğa > musulman-ğa(AH-A77-325)

tevāzü ‘ > tev-ā-zü ‘(AH-A65-279; A65-280)

tevāzü ‘ > tevāzü ‘(AH-A65-281)

tevāzü ‘nı > tev-a-zü ‘-nı(AH-A63-268)

türāf > türāf(AH-A114-475)

vuddı > vudd-ı(AH-A15-73)

2. 1. 8. /ü / Ünlüsü

47 örnekte farklılık görülür.

2. 1. 8. 1. “ü > ü”

RRA'nın 11 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ü/ harfinin, nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

‘umür > ‘umür(AH-A113-471)

‘umürni > ‘umür-ni(AH-A114- 472)

cümleni > cüml-e-ni(AH-A 13- 64)

dünya > dünya(AH-A46-197)

dürüd > dürüd(AH-A6-29)

dürüstka > dürüst-ka(AH-A113-468)

fütüvvet > fütüv(v)et(AH-A 13- 63)

mürüvvet > mürüv(v)et(AH-A 13- 63; A33-150)

müşfik > müşfik(AH-A9-51)

tekebür > tekebür (AH-A66-282 ; A64-269; A65-277)

tekebürni > tekebür-ni(AH-A63-267)

2. 1. 8. 2. “ü > u”

RRA'nın 9 örnekte “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ü/ harfinin, nüshada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

dünyā > dūny-ā(AH-A42-181)

dürüstka > dürüst-ka(AH-A113-468)

güzinler > gūzin-ler(AH-A121-512)

hüner > hūner(AH-A107-443; A108- 445)

hünerliğka > hūner-lıg-ka(AH-A107- 441)

h n rsızka > h ner-sız-ġa(AH-A107-442)

m 'm n > m 'min(AH-A65-280)

m m n-lık > m min-lık(AH-A65-279)

m şfik > m şfik(AH-A77-325)

2. 1. 8. 3. “  >  ”

RRA'nın 28  rnekte, “işaretlenmiş” olarak g sterdiği / / harfinin, n shada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

d nya > d ny-a(AH-A44-189)

g herdin > g her-d n(AH-A118D-490)

g l > g l(AH-A80-342)

k  > k (AH-A78-331)

k dezigil > k dezigil(AH-A82-345)

k d p > k d p (AH-A84-350)

k lmes n > k lmes- n(AH-A40-172)

k n > k n(AH-A101-419; A103-426; A105-435; A94-385)

k nde > k nde(AH-A97-404)

k stağ > k stağ(AH-A82-348)

k z m > k z- m(AH-A114- 472)

 gret r >  gret r(AH-A9-45)

 g t >  g t(AH-A9-45)

s  g > s  g (AH-A50-209; A105-435)

t kel > t kel(AH-A47-199)

t ket r > t ket r(AH-A114- 472)

t men > t men(AH-A52- 218)

t ř > t ř (AH-A54-223)

üggüçi > ıggüçi(AH-A108-449)
yuritgen > yürütgen(AH-A109-454)
yügrük > yıgrük(AH-A111-461)
yügürmez > yıgürmez(AH-A111-461)
yügütmek > yıgürmek(AH-A42-181)
yük > yık(AH-A103-426)
yüklüg > yıklüg(AH-A117- 487)
yükneki > yıkneki(AH-A119-495)
yüz > yıız (AH-A102-424; A54-221)
yüzlerin > yıız-lerin(AH-A102-421)

2. 2. Ünsüzler

2. 2. 1. /d/ Ünsüzü

RRA'nın 1 örnekte /d/ olarak gösterdiği harfin nüshada /t/ ile işaretlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

oçükdürm-e > oçüktürt-i(AH-A29-139)

2. 2. 2. /t/ Ünsüzü

RRA'nın 9 örnekte /t/ olarak gösterdiği harfin nüshada /d/ ile işaretlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

acunta > acunda(AH-A94-385)

bıda 'tın > bida 'dın(AH-A97-403)

etgü-sindin > eđgü-sindin(AH-A91-378)

teñgiz-tin > teñgiz-din(AH-A14- 67)

tu'ā > du 'ā(AH-A116-484)

tuşmanı > duşmān-ı(AH-A30- 141)

yıt-ı > yıd-ı(AH-A101-418)

ęmt-i > ęmdi(AH-A20-99)

ętgü > ędgü (AH-A91-377)

2. 2. 3. /s/ Ünsüzü

RRA'nın 3 örnekte /s/ olarak gösterdiği harfin nüshada /z/ ile işaretlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

cesa' > ceza' (AH-A111-464)

çösük > çözük(AH-A115-478)

yastı > yaztı(AH-A108- 445)

2. 2. 4. /z/ Ünsüzü

RRA'nın 2 örnekte /z/ olarak gösterdiği harfin nüshada /s/ ile işaretlenmiş olduğu tespit edilmiştir.

idiz-i > idis-i(AH-A5-19)

kilgüz-i > kilgüs-i(AH-A95-392)

3. SONUÇ

3. 1. Ünlülerin yazımında en fazla farklılık gösteren harf /e/'dir. Örneklerin çoğunluğu ünlünün yazılıp yazılmamasıyla ilgilidir.

103 örnekte RRA'nın "işaretlenmemiş" olarak gösterdiği /e/'nin, nüshada "işaretlenmiş" olduğu tespit edilmiştir.

17 örnekte RRA'nın "tam yazım (tek elif) ile işaretlenmiş" olarak gösterdiği /e/'nin nüshada, "/a/'nın yazımı (çift elif) ile işaretlenmiş" olduğu tespit edilmiştir.

9 örnekte RRA'nın "işaretlenmemiş" olarak gösterdiği /e/'nin nüshada "/a/'nın yazımı (çift elif) ile işaretlenmiş" olduğu tespit edilmiştir.

6 örnekte RRA'nın “tam yazım (tek elif) ile işaretlenmiş” olarak gösterdiği /e/'nin nüshada “işaretlenmemiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 2. İkinci sırada en fazla farklılık gösteren ünlü /a/'dır. 94 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /a/'nin nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

7 örnekte RRA'nın “tam yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/'nin nüshada “işaretlenmemiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /a/'ın nüshada “eksik yazım (tek elif) ile işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın “tam yazım (çift elif) ile işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/'nin nüshada “eksik yazım (tek elif) ile işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın “eksik yazım (tek elif) ile işaretlenmiş” olarak gösterdiği /a/'nin nüshada “tam yazım (çift elif)ile işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 3. Üçüncü sırada en fazla farklılık gösteren ünlü /i/'dir. 49 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /i/'nin nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın “işaretlenmiş” olarak gösterdiği /i/'nin nüshada “işaretlenmemiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 4. Dördüncü sırada en fazla farklılık gösteren ünlü /ü/'dür. 47 örnekte farklılık tespit edilmiştir. Uygur harfli metinlerde /ü/, kelime başında “ elif”, “vav” ve “ye” ; ilk hecede “ vav” ve “ye” ; kelime ortası ve sonunda ise sadece “vav” ile işaretlenir. Metinde bazı örneklerde, kelime başında sadece “elif” ve “vav”, ilk hecede ise sadece “vav” işaretlemesi görülür. Bu durumda eksik yazımdan söz etmek mümkündür. 28 örnekte RRA'nın “tam yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /ü/'nün nüshada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

11 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ü/'nün nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

9 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ü/'nün nüshada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 5. Beşinci sırada en fazla farklılık gösteren ünlü /ö/'dür. 43 örnekte farklılık tespit edilmiştir. Uygur harfli metinlerde /ö/, kelime başında “ elif”, “vav” ve “ye” ; ilk hecede “ vav” ve “ye” ; kelime ortası ve sonunda ise sadece “vav” ile işaretlenir. Metinde bazı

örneklerde, kelime başında sadece “elif” ve “vav”, ilk hecede ise sadece “vav” işaretlemesi görülür. Bu durumda eksik yazımdan söz etmek mümkündür. 42 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /ö/'nün nüshada “eksik yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın “eksik yazımla işaretlenmiş” olarak gösterdiği /ö/'nün nüshada “tam yazımla işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 6. Altıncı sırada en fazla farklılık gösteren ünlü /u/'dur.

22 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /u/'nun nüshada “şaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

3. 7. En az görülen farklılık /o/ ünlüsüne aittir.

1 örnekte RRA'nın “işaretlenmemiş” olarak gösterdiği /o/'nun nüshada “işaretlenmiş” olduğu tespit edilmiştir.

1 örnekte RRA'nın /o/ olarak gösterdiği harfin nüshada /a/ yazımıyla işaretlendiği tespit edilmiştir.

3. 8. Ünsüzlerde en çok görülen farklılık /t/ nin yazımıyla ilgilidir.

9 örnekte RRA'nın /t/ olarak gösterdiği harfin nüshada /d/ yazımıyla işaretlendiği tespit edilmiştir.

3. 9. Ünsüzlerde ikinci sırada en fazla görülen farklılık /s/ ünsüzüne aittir.

3 örnekte RRA'nın /s/ olarak gösterdiği harfin nüshada /z/ yazımıyla işaretlendiği tespit edilmiştir.

3. 10. Ünsüzlerde üçüncü sırada en fazla görülen farklılık /z/ ünsüzüne aittir.

1 örnekte RRA'nın /z/ olarak gösterdiği harfin nüshada /s/ yazımıyla işaretlendiği tespit edilmiştir.

3. 11. Ünsüzlerde en az görülen farklılık /d/ nin yazımıyla ilgilidir.

1 örnekte RRA'nın /d/ olarak gösterdiği harfin nüshada /t/ yazımıyla işaretlendiği tespit edilmiştir.

3. 12. Ünlülerin yazımında en fazla farklılığın /a/ ve /e/ ünlülerine ait olması, bu ünlülerden oluşan kelime sayısının eserde daha fazla olmasından kaynaklanıyor olabilir.

3. 13. Uygur yazım geleneğinde genel olarak kelime içindeki ünlülerin yazımda işaretlendiğini ve bu bakımdan Arap yazım geleneğine göre okuyucuya daha fazla kolaylık gösterdiğini biliyoruz. Arat'ın ünlülerin “yazımda genellikle işaretlenmediğini” göstermesi ilgi çekicidir.

3. 14. Uygur harfli metinlerde /z/ ünsüzünün yazımı /s/ ünsüzünün yazımına benzemekle birlikte, /z/ ünsüzü, altındaki nokta ile /s/'den ayrılır. Kelime içinde tarafımızca /s/ olarak tespit edilen 3 örnek, RRA'da /z/ biçimiyle işaretlenmiştir. Kelime sonunda ise tarafımızca /z/ olarak tespit edilen 2 örnek RRA'da /s/ biçimiyle işaretlenmiştir.

3. 15. /t/ ve /d/ ünsüzleri ile ilgili farklılıklar birbirleri yerine kullanım ile ilgilidir. RRA tarafından harfin genellikle ötümsüzü tercih edilmiştir. Verilen örnekler çoğunlukla kelime içinde yer alan /t/ ve /d/ ünsüzleriyle ilgilidir.

3. 16. /ö/ ünlüsü ile ilgili farklılıkların tamamına yakını /ö/ ünlüsünün eksik yazımıyla ilgilidir. Uygur harfli metinlerde /ö/ ünlüsü; kelime başında “elif”, “vav” ve “ye” ; ilk hecede “vav” ve “ye” ; kelime ortası ve sonunda ise yalnızca “vav” ile işaretlenir. Bazı durumlarda kelime başında sadece “elif” ve “vav” , ilk hecede ise sadece “vav” işaretlemesi görülür. Bu durumda eksik yazımdan söz etmek mümkündür. Eksik yazımla görülen bazı örneklerin RRA'da ayırıcı işaretle verilmediği görülür.

3. 17. RRA tarafından hazırlanan “Atebetü'l- Hakayık” yayınında, dipnotlardan hareketle yapmış olduğumuz çalışmada , Arat'ın çalışmasının tamamında transliterasyon yapmaya çalıştığı; fakat bazı noktalarda transkripsiyon vermekle yetindiği dikkati çeker. Bu örnekler için düşünülmesi gerekmektedir. Acaba bu durum, ilgili kelimelerin kendileriyle mi ilgilidir? Yoksa bir dalgınlığın ürünü müdür?

KISALTMALAR VE İŞARETLER LİSTESİ

Kısaltmalar

A. : Atebetü'l- Hakayık'ın A (Semerkant) Nüshası

AH. : Atebetü'l- Hakayık

RRA : Reşit Rahmeti Arat

İşaretler

⤵ : Uygur harfli yazımda işaretlenmeyen /a/

⤵ : Uygur harfli yazımda, eksik yazım(kelime başında “tek elif”) ile işaretlenen /a/

ę : Yazımda işaretlenmeyen /e/

ę : Uygur harfli yazımda /a/ yazımı (kelime başında “çift elif”) ile işaretlenen/e/

ı : Uygur harfli yazımda işaretlenmeyen /ı/

ï : Uygur harfli yazımda işaretlenmeyen /i/

o : Uygur harfli yazımda işaretlenmeyen /o/

o : Uygur harfli yazımda (kelime başında sadece “elif” ve “vav” , ilk hecede sadece “vav”) ile işaretlenen /ö/

u : Uygur harfli yazımda işaretlenmeyen /u/

u : Uygur harfli yazımda, eksik yazım(kelime başında sadece “elif” ve “vav”; ilk hecede sadece “vav”) ile işaretlenen /ü/

KAYNAKLAR

Asım, N. (1918). Hibetü'l- Hakayık. İstanbul: Matbaa-i Amire.

Arat, R. R. (1951). Atebetü'l- Hakayık (İncelem, metin, tecüme, açıklamalı notlar ve tıpkıbasım). İstanbul.

Arat, R. R.(1992). Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki, Atabetü'l-Hakayık. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurişjanov, E. – Sağindikov, B. (1985) Ahmet Yükneki, Akikat Suyı. Almatı.

Mahmudov, K. (1968). Hibatu'l- Hakayık. Taşkent.

Mahmudov, K. (1972). Ahmad Yuknakning “ Hibatu'l- Hakayık” Eseri Hakida. Taşkent.

Tömür, H. , Eyüp, T. (1980) .Atabetü'l- Hakayık. Pekin.